

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การเติบโตและขยายตัวของเมืองที่เกิดขึ้นในกรุงเทพมหานคร ทำให้ในบางพื้นที่ที่แต่เดิมเป็นเขตชานเมืองห่างไกลจากศูนย์กลางความเจริญ กลายเป็นบริเวณที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจขึ้นมา มีผลทำให้เกิดบริเวณที่มีเศรษฐกิจประเภทกิจกรรมตติยกรรมในบริเวณชานเมืองเพิ่มขึ้นเพื่อรองรับการเติบโตของเมืองตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น เช่น บริเวณบางแค รังสิต ในทางตรงกันข้าม ก็ทำให้ศูนย์กลางที่เป็นที่ตั้งของเศรษฐกิจประเภทกิจกรรมตติยกรรมที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองหรือในเขตเมืองชั้นในบางแห่งที่แต่เดิมเป็นแหล่งศูนย์กลางความเจริญของพื้นที่ละแวกนั้นถูกลดบทบาทและบทบาทไม่เติบโตเท่าที่ควร เช่น บริเวณนางเลิ้งซึ่งเคยเป็นย่านการค้าที่คึกคักแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร (เทียมสุรีย์ สิริศรีศักดิ์, 2543) แต่อย่างไรก็ตาม มีบางสถานที่ที่เป็นข้อยกเว้น เช่นบริเวณบางลำพู

บางลำพูมีประวัติความเป็นมายาวนานนับตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กล่าวคือ “เป็นชุมชนหมู่บ้านชาวสวนในสมัยอยุธยา ครั้นถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ก็เป็นแหล่งศูนย์กลางความเจริญแห่งหนึ่งเพราะอยู่ไม่ไกลจากพระบรมมหาราชวัง จึงเป็นที่พระราชทานให้เหล่าข้าราชการปลูกบ้านเรือนและยังเป็นแหล่งศูนย์กลางการค้า ตลาดผลไม้ มาแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์” (ดาวรัตน์ ชูทรัพย์, 2545) ในบริเวณนี้มีทั้ง วัด วัง และสถานที่สำคัญที่มีชื่อเสียงหลายแห่ง เช่น วัดบวรนิเวศวิหาร วัดชนะสงคราม ป้อมพระสุเมรุ รวมทั้งวังของเจ้านายและขุนนางในอดีตต่างๆ หลายแห่ง ซึ่งบ้างกลายเป็นที่สถานที่ราชการ บ้างก็เปลี่ยนเจ้าของไปแล้ว ได้แก่ บ้านพระอาทิตย์ บ้านเจ้าพระยา ซึ่งเดิมเคยเป็นวังในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เป็นต้น (วารยา พึ่งตนเพียร, บรรณาธิการ, 2545)

บางลำพูเป็นบริเวณเล็กๆ ที่อยู่ระหว่างริมแม่น้ำเจ้าพระยาไปจดสี่แยกคอกวัวด้านหนึ่งกับอีกด้านตั้งแตริมถนนเจ้าฟ้าและถนนราชดำเนินไปจดวัดบวรนิเวศวิหารบนถนนพระสุเมรุ (กุศลเอี่ยมอรุณ, 2546) นับเป็นบริเวณการค้าเก่าแก่และเป็นบริเวณสำคัญบริเวณหนึ่งของกรุงเทพฯ ที่มีทั้งห้างสรรพสินค้า ร้านค้าปลีก หาบเร่ แผงลอย ซึ่งมีสินค้านานาชนิดทุกระดับราคา นอกจากนี้

บางลำพูยังเป็นย่านการค้าที่มีจำนวนหาบเร่ แผงลอยมากที่สุดแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานครอีกด้วย (ยงฉนิศร์ ทิมลเสถียร, 2540)

ในปัจจุบัน ดูเหมือนว่าบางลำพูอาจจะลดบทบาทการให้บริการเฉพาะด้านลง เช่น เสื้อผ้า รองเท้า เป็นต้น แต่บางลำพูก็ยังคงบทบาทในฐานะที่เป็นบริเวณการค้าและบริการที่สำคัญที่ตั้งอยู่ในบริเวณกลางเมืองไม่ต่างไปจากที่เคยเป็นมาในอดีต ที่เป็นเช่นนี้ สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะการที่บางลำพูอยู่ใกล้สถานศึกษาที่มีมากแห่งในบริเวณใกล้เคียง รวมถึงสำนักงาน โดยเฉพาะส่วนราชการจำนวนมากในละแวกนั้น หากแต่ปัจจัยสำคัญที่น่าจะมีอิทธิพลสูงสุด คือ การท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครนั้น แม้จะมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) เป็นหน่วยงานหลักที่ดูแลอยู่ก็ตาม หากแต่ต้นนโยบายด้านการท่องเที่ยวที่เป็นสาระสำคัญหลักๆ นั้นจะดำเนินนโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งจัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวไว้ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 - 2509 จนถึงปัจจุบันซึ่งอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 - 2549 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 9)

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมเศรษฐกิจประเภทตติยกรรมในบริเวณบางลำพูเป็นวิธีหนึ่งที่จะประเมินว่าการท่องเที่ยวมีผลต่อการอยู่รอดและการพัฒนาของบริเวณนี้หรือไม่และมากน้อยเพียงใด หรือมีปัจจัยอื่นนอกเหนือจากการท่องเที่ยว เช่น ตำแหน่งของบางลำพูที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากสำนักงานและสถานศึกษาจำนวนมาก หรือความมีชื่อเสียงของบางลำพูจากอดีต

อนึ่ง สำหรับขอบเขตพื้นที่ศึกษาบริเวณบางลำพูนี้ ได้มีผู้ศึกษา "การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย และปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในย่านบางลำพู" โดยกำหนดขอบเขตบางลำพูในงานวิทยานิพนธ์ของตนครอบคลุมพื้นที่ 6 แขวง คือแขวงชนะสงคราม แขวงตลาดยออด แขวงบวรนิเวศ แขวงวัดสามพระยา แขวงบ้านพานถม และแขวงบางขุนพรหม (ธีระ เยี่ยงวิศวกูร, 2542) ในขณะที่ งานวิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว" จำกัดขอบเขตพื้นที่บริเวณบางลำพู ดังนี้ คือ ทิศเหนือ จรดถนนพระสุเมรุ ทิศตะวันออก จรดถนนบวรนิเวศ ทิศใต้ จรดถนนรามบุตรี และทิศตะวันตก จรดถนนจักรพงษ์ (วิมลสิริ เหมทานนท์,

2546) แต่สำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตบางลำพู เฉพาะเขตการปกครองแขวงชนะสงคราม และแขวงตลาดยอด เขตพระนคร กรุงเทพฯ เนื่องจากเป็นบริเวณที่สังเกตเห็นกิจกรรมตติยกรรมหนาแน่นและเด่นชัดกว่าบริเวณใกล้เคียง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจประเภทกิจกรรมตติยกรรมในบริเวณบางลำพู ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 จนถึงปัจจุบัน

1.2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจประเภทกิจกรรมตติยกรรมในบริเวณบางลำพู

1.3 สมมติฐานหรือแนวเหตุผลในการวิจัย

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจประเภทกิจกรรมตติยกรรมในบริเวณบางลำพูที่สำคัญ คือ การท่องเที่ยว

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ศึกษาเฉพาะแขวงชนะสงครามและแขวงตลาดยอด เขตพระนคร กรุงเทพฯ

1.4.2 ศึกษาการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมตติยกรรมบริเวณบางลำพู ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 จนถึงปัจจุบัน

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1.5.1 สํารวจกิจกรรมเศรษฐกิจประเภทตติยกรรมบริเวณบางลำพูในปัจจุบันเพื่อเป็นข้อมูลในการวิจัยขั้นต่อไป

1.5.2 การรวบรวมข้อมูล

- ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) : ใช้วิธีการสำรวจ (Survey Method) โดยการสัมภาษณ์สถานประกอบการ และผู้ที่เข้ามาในบริเวณบางลำพูทั้งที่เป็นนักท่องเที่ยวและไม่ใช่ นักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยการใช้แบบสอบถาม
- ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) : จากการค้นคว้าข้อมูลเอกสารและแผนที่ที่เกี่ยวข้องทั้งจากหน่วยงานราชการ เช่น เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร สำนักผังเมือง กรมแผนที่ทหาร ห้องสมุดต่าง ๆ ได้แก่ สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดแห่งชาติและจากอินเทอร์เน็ต (Internet) เป็นต้น

- เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเพื่อนำไปวิเคราะห์ทางสถิติ และประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for the Social Sciences Program) ช่วยในการวิเคราะห์

1.5.3 อุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินงาน

- แผนที่กรุงเทพฯ และแผนที่บางลำพู
- ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณบางลำพู
- แบบสัมภาษณ์
- เครื่องคอมพิวเตอร์ และ เครื่องพิมพ์
- โปรแกรม ArcGIS 9

1.6 นิยามศัพท์

บริเวณบางลำพู	ในงานวิจัยนี้หมายถึงบริเวณเขตการปกครองแขวงชนะสงคราม และแขวงตลาดยอด ในเขตพระนคร
กิจกรรมตติยกรรม	ในงานวิจัยนี้ หมายถึงกิจกรรมเศรษฐกิจประเภทตติยกรรม คือ กิจกรรมการค้าขายและบริการ ทั้งการค้าปลีก การค้าส่ง การเงิน การขนส่ง และอื่นๆ รวมถึงกิจกรรมบริการนักท่องเที่ยว ต่างๆ เช่น กิจการหอพัก และการบริการอื่นๆ ประเภท ร้านอาหาร ภัตตาคาร และอื่นๆ ร้านอินเทอร์เน็ต เป็นต้น (เรียบเรียงจากคำนิยามของสำนักงานสถิติแห่งชาติ)
แผนพัฒนาฯ	หมายถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปัจจุบันมีทั้งหมด 9 ฉบับ ฉบับแรกเริ่มใช้เมื่อ พ.ศ. 2504

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.7.1 ทราบบทบาทของการท่องเที่ยวในการช่วยจรรโลงและพัฒนาบริเวณการค้าที่กำลังลดบทบาทความสำคัญลง
- 1.7.2 เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่บริเวณบางลำพูต่อไป